

(Závěrečná zpráva projektu obranného výzkumu)

Otázkám terminologie se v NATO věnovala vždy velká pozornost, a to platí tím více v současné době, kdy se počet členských států neustále zvyšuje. Vyřešit tuto problematiku je nutné za účelem plynulého fungování a dorozumění ve všech sférách činnosti této organizace. Proto v rámci NATO existují důležité organizace, které se touto problematikou specificky a programově zabývají.

Jednotlivé země NATO, a to především ty, které se staly členy teprve nedávno, zahájily práci v oblasti terminologie na národní úrovni. Je to úkol velmi náročný, protože po mnohaletém úsilí se podařilo v rámci NATO se shodnout na asi jen 3000 termínech a jejich definicích, které jsou obsaženy v základním terminologickém dokumentu NATO AAP-6. Nicméně několik desítek termínů a definic se stejně každý rok mění a další se doplňují, respektive vyřazují.

Odbor obranné standardizace (pplk. Stojan) udělal obrovský kus práce, když se mu podařilo standardizovat české znění těchto termínů a jejich definic a připravovat revidované a upravené verze pro jednotlivé roky.

V současné době AČR pracuje s řadou dokumentů NATO, případně s jinými cizojazyčnými (anglickými a francouzskými) dokumenty. Největší část z nich tvoří především nejrůznější druhy dokumentů v podobě STANAGů. Jednotné české názvosloví je dosud ve stavu postupného vytváření.

Proto je nutné koordinovat tuto práci a vytvářet jednotnou standardizovanou terminologii a také ji zakotvit tak, aby byla dostupná všem uživatelům. Kromě dostupnosti této terminologie je třeba též zabezpečit její závaznost pro všechny uživatele. Na tomto úkolu jsme se chtěli prostřednictvím projektu obranného výzkumu také částečně podílet.

Postup prací

Na projektu obranného výzkumu Česká vojenská normotvorná terminologie se začalo pracovat na ÚJP VA Brno v průběhu roku 2000. Cíle byly obecně formulovány v návrhu tématu pro obranný výzkum:

- a) analýza současného stavu a stanovení potřeb v prioritním pořadí,
- b) tvorba základního slovníkového díla anglicko-českého (20 000 hesel),
- c) rozšíření základního díla o terminologii jednotlivých specializací,
- d) tvorba základního slovníkového díla francouzsko-českého,
- e) zpracování definic českých ekvivalentů jako podklad k vytvoření slovníkového díla české normativní terminologie.

Návrh projektu (včetně přihlášky) předpokládal plnění až do roku 2005 (šest let).

Domníváme se, že projekt byl natolik rozsáhlý, že jeho náročnost určitě vyžadovala dodržení původního termínu 2005. Bylo však rozhodnuto, že projekt je nutno dokončit v roce

2003. Projekt byl tedy oficiálně ukončen k 31. 12. 2003 a závěrečné oponentní řízení bylo provedeno 28. 1. 2003, kdy byl projekt obhájen.

Na projektu se z ÚJP VA Brno podíleli v první fázi učitelé anglického jazyka. Mnozí z pracovníků v průběhu práce na projektu odešli, zbývající pokračovali pod hlavičkou nového pracoviště: K-320 FVT VA Brno.

Slovníky, slovníky, slovníky

Nejen v době zahájení práce na projektu, ale i v současné době neexistuje obsáhlejší souborný vojenský slovník. Jediný takový slovník, se kterým doposud pracuje, ačkoliv byl již oficiálně vyřazen z používání, je předpis Škol 51-23, který byl vydán v roce 1960 a zachycuje vlastně realitu ve vojenství, jaká byla na konci druhé světové války a v 50. letech minulého století. Z posledních prací v této oblasti: v roce 1998 byla vydána „Anglicko-česká a Česko-anglická jazyková příručka NATO“ obsahující asi 7000 termínů. V roce 2003 byl vydán „Manuál pro příslušníky AČR v zahraničí“ s asi 3000 slovy. Existují vojenské slovníky jako součást široké nabídky anglicko-českých slovníků na internetu. Musíme však konstatovat, že tyto slovníky do menší nebo větší míry kopírují terminologickou zásobu obsaženou ve výše zmíněném Škol. Samozřejmě existuje množství jednooborových slovníků vydávaných některými vojenskými ústavy a jinými institucemi, jejichž přesný počet i oblasti jsou známy a které jsou dostupné na webových stránkách odboru obranné standardizace (OOS).

Proto jsme také oborové slovníky jednotlivých specializací nechali mimo okruh našeho úsilí a jak bude uvedeno níže, slovníčky jednotlivých specializací je možno získat i z našich slovníků v elektronické podobě jednoduchým postupem přes „úpravy“ a „najít“.

Pokud se týká francouzštiny, termíny a definice v rámci projektu Terminologie II jsou zpracovávány ve francouzském jazyce ve Vyškově pod vedením PhDr. Tomšů, proto jsme oblast francouzštiny z našeho projektu vypustili a francouzštinářky a rodilý mluvčí začali spolupracovat na projektu Terminologie II. Na druhé straně, navíc proti zadání zpracovali Česko-anglický vojenský terminologický slovník, podíleli na revidování AAP-6, rozsah základního slovníku je podstatně větší a v neposlední řadě i anglické definice nejsou zmíněny v původním zadání projektu.

Anglicko-český vojenský terminologický slovník

Práce na projektu probíhala v několika etapách:

1. Sestavení Anglicko-českého vojenského terminologického slovníku.
2. Vytvoření Česko-anglického vojenského terminologického slovníku.
3. Zpracování českých a anglických definic k základním termínům vybraných odborností.

V roce 2000 jsme v rámci přípravné fáze přeložili do češtiny termíny z části 5 AAP-6, tzn. termíny, které se vyskytují v dokumentech NATO, ale nejsou schváleny do té míry, aby se staly součástí AAP-6. Přeložili jsme především ty termíny z části 5 AAP-6, ke kterým jsme měli definice, asi 5000, což je zhruba 60 %.

V letech 2001 a 2002 jsme se v první etapě zaměřili na sestavení anglicko-českého vojenského terminologického slovníku.

Důležitým krokem pro sestavení slovníku bylo, že se podařilo prostřednictvím Akademie o.p.s. získat pro spolupráci na slovníku řadu odborníků z jednotlivých kateder VA a dále z různých

ných složek a částí AČR, např. vojenské policie, Vojenského technického ústavu PV Vyškov, Vojenský technický ústav ochrany Brno, VTÚ letectva a PVO Praha, Velitelství vzdušných sil Stará Boleslav, odboru pro mezirezortní vztahy letectva, Úřadu zabezpečení služeb Praha (odboru pro vývoj a zkušebnictví výstroje), Institut Civilní ochrany Lázně Bohdaneč, složek MO, např. J3, VÚ Prostějov, ale i z civilní sféry – Vysoké učení technické Brno, SPT Telecom (s pomocí příslušných složek MO – kpt. Zolda).

Při kompilaci slovníku jsme se zaměřili na odborníky v jednotlivých specializacích, které jsou v Armádě České republiky, a které budou pravděpodobně perspektivní v blízké budoucnosti, tzn. především informační a komunikační systémy, zpracování dat, výpočetní techniku. Každý odborník z VA a dalších institucí AČR sestavil soubor kolem 500 termínů v češtině a angličtině, které jsou nejdůležitější a nejběžněji používané v jeho specializaci. Celkem se podílelo 54 spolupracovníků, kteří vytvořili 52 souborů z různých specializací AČR. Některé soubory jsou větší, např. počítačová terminologie 3000, na druhé straně výstrojní tematika má jen 280 hesel.

Zařadili jsme i obsáhlý soubor z oblasti telefonní terminologie, komunikací a digitálních sítí, který je důležitý z hlediska budoucího využití.

Jestliže vezmeme v úvahu všechny, kteří se podíleli na revidování a konzultacích, přesáhl celkový počet spolupracovníků na projektu číslo 100. Mohu konstatovat, že spolupráce se všemi byla dobrá a až na výjimky jsme se setkávali se snahou maximálně pomoci. Chtěl bych na tomto místě zdůraznit, že práce na anglicko-českém vojenském slovníku byly zahájeny na různých úrovních již několikrát, ale doposud vždy ztroskotaly z různých objektivních i subjektivních důvodů.

Úplný seznam odborností a všech, kteří se podíleli na slovníku zpracováním terminologie jednotlivých souborů nebo na revidování, je uveden v předmluvě k oběma slovníkům.

Sjednocení všech souborů

Důležité bylo revidování souborů učiteli Ústavu jazykové přípravy (ÚJP) a pracovníky oddělení speciálních překladů a tlumočení (OdSPT), kteří recenzovali prakticky všechny soubory a některé i doplnili. Získali jsme i připomínky a doplnění souborů týkajících se především činnosti pozemního vojska od příslušníků kateder z VVŠ PV Vyškov, v letecké oblasti od Vojenského technického ústavu (VTÚ) letectva a PVO. Na závěr zabezpečil pplk. Stojan revizi terminologických souborů na úrovni výboru pro terminologii při OOS, a nakonec byl slovník ještě posouzen češtináři.

Hodně úsilí jsme věnovali také revizi AAP-6, což jsme chápali jako součást přípravy na její začlenění do slovníku.

Závěrečnou editaci prováděli řešitelé projektu z ÚJP VA a často museli vybírat i z několika návrhů na znění termínu v češtině. Někdy jsme se přiklonili k jednomu termínu, někdy jsme ve slovníku nechali dva, výjimečně tři ekvivalenty.

Po sjednocení všech souborů a prvků vznikl korpus mající více jak 40 000 hesel. Po náročném technickém zpracování, kde byly vypuštěny stejné výrazy, vyskytující se i několikrát a po spojení více sémantických významů do jednoho hesla, vznikl anglicko-český slovník obsahující:

- výše zmíněné soubory (cca 25 500)
- AAP 6 (3000)
- část 5 AAP-6 (5000).

Celkový počet hesel ve slovníku je 32 300. Slovník vyšel v tištěné podobě pro potřeby VA v Brně a byl dán k dispozici OOS v elektronické podobě v Excelu. Takto vznikla verze *Anglicko-českého vojenského terminologického slovníku 2002*. Elektronická excelová forma je výhodná z několika důvodů:

- a) je možno slovník průběžně upravovat, opravovat a doplňovat,
- b) je možno snadno a rychle vyhledávat požadované termíny,
- c) velmi snadno je možno vytáhnout ze slovníku všechna slova dané specializace a vytvořit z nich odborný (oborový) slovníček.

Forma zpracování

Každé heslo slovníku obsahuje anglický termín, český ekvivalent (ekvivalenty) a zdroj, odkud termín pochází: AAP-6, část 5 – je přímo uveden dokument, např. ATP-8, respektive je uvedena příslušná specializace (v případě souborů VA a dalších). Vždy jsou uvedeny všechny zdroje, takže někdy je jejich i několik vedle sebe, což by se mohlo zdát redundantní, ale potvrzuje to univerzálnost a správnost užívaného termínu. Domníváme se, že právě uvedení, odkud termín pochází, kde se používá, je velmi důležité pro využití slovníku, je to do jisté míry vlastně poloviční definice.

Pravopis použitý ve slovníku vychází z britské normy nebo je zachován pravopis dokumentů NATO. Pokud se jedná o americký termín nebo pravopis, je to specifikováno v závorce za termínem, stejně tak jako pro daný termín používaná zkratka.

Zpracovaný Anglicko-český vojenský terminologický slovník jistě přispěje ke zlepšení a usnadnění práce s originálními vojenskými materiály v anglickém jazyce. Chtěl bych zdůraznit, že se jedná o skutečně nově sestavený slovník, kde prakticky každý termín byl získán individuálně a kde rozsah slovní zásoby by měl odrážet výskyt a důležitost termínů v jednotlivých specializacích AČR.

V březnu 2003 byla odevzdána řediteli OOS pplk. Vosykovi *elektronická verze Anglicko-českého vojenského terminologického slovníku*, kde byly zpracovávány některé připomínky a návrhy, které byly vzneseny v rámci oponentního řízení 30. 10., např. upřesnění vojenských hodnotností podle normy STANAG 2116 a Věstníku MO (OR 1-9, OF 1-9) a další doporučení, která velmi konkrétně navrhl pplk. ing. Stojan. Do slovníku jsme také zpracovali změny pro rok 2003 z AAP-6. Tak vznikla verze slovníku 2003.

Již koncem roku 2002 jsme kromě zapracovávání připomínek k anglicko-českému slovníku zahájili práci na převedení tohoto slovníku do verze česko-anglické.

Domníváme se, že vytvoření česko-anglického slovníku byl krok velmi potřebný, protože v oblasti česko-anglických vojenských slovníků je situace ještě méně příznivá než v oblasti anglicko-českých. Donedávna se používal Škol 21-31, který byl ještě starší než Škol 51-23. Velmi specificky funkční je v této oblasti již výše zmíněný „Manuál pro příslušníky AČR v zahraničí“.

Vytvoření česko-anglického slovníku představuje práci, kterou původní zadání neobsahovalo; šlo tedy o práci navíc.

I v tomto slovníku jsme chtěli zachovat u každého termínu zdroj (odkud pochází), což se ukázalo jako příčina značných problémů a velké časové náročnosti.

Slovník byl předán do tisku na VA ve formě Word a odeslán na OOS i ve formě Excel. Slovník obsahuje 35 200 českých hesel a anglických termínů je více, přes 40 000.

Česko-anglický vojenský terminologický slovník bude účelovou pomůckou ke zlepšení a usnadnění práce při překládání českých textů do angličtiny. Chtěl bych zdůraznit,

že se i v tomto případě jedná o skutečně nově sestavený, originální slovník, kde prakticky každý termín byl získán individuálně a kde by rozsah slovní zásoby měl odrážet výskyt a důležitost termínů v jednotlivých specializacích AČR.

Definiční slovník

Koncem roku jsme také zahájili práci na sestavování definic. V listopadu zorganizovala Akademie o.p.s. schůzku zpracovatelů jednotlivých souborů z VA Brno (těch, kteří zpracovali základní soubory), kde byli požádáni o další spolupráci a sestavení definic v češtině i angličtině k vybraným nejdůležitějším termínům ze svých odborností. Čtrnáct zpracovatelů vytvořilo do konce dubna 150-200 definic ze svého oboru.

Jako i v případě termínů, z některých oblastí je více definic, např. munice 370, výstrojní služba pouze 55. Celkem máme k dispozici přes 2000 definic. Jedná se o následující oblasti:

1. letový provoz, 2. letecká taktika, 3. dělostřelectvo, 4. kybernetika a robotika, 5. zbraně letectva, 6. munice, 7. ženijní materiál, 8. elektronický boj, 9. topografie, 10. logistika, 11. výstrojní služba, 12. zbraně pozemního vojska, 13. zpravodajství, 14. letectví.

Snažili jsme se, abychom zpracovávali obory, které nebyly vydefinovány v rámci projektu Terminologie II a abychom tak zamezili dublování.

V první fázi provedli revizi definic učitelé K-320, kteří se podílejí na řešení projektu, a zaměřili se na prvotní úpravu z hlediska jazykového v angličtině a především češtině. Zároveň byla provedena grafická a formálně technická úprava souborů.

Ve druhé fázi provádějí/provedli připomínkování jednotlivých souborů pracovníci z výzkumného ústavu ve Slavičíně, Praze-Kbelích, topografického pracoviště v Dobrušce a ÚJP TRADOC. Mohu konstatovat, že připomínkování definic probíhá velmi dobře, pracovníci např. ze Slavičína mají návrhy na změny a úpravy, ale myslím, že vzhledem k množství definic to není tak mnoho.

Nelze předpokládat, že odborníci budou mít stejné názory, ale je nutno předpokládat, že jejich názory se budou lišit ještě více, než tomu bylo v oblasti termínů. Vždyť i definice termínů z obecné angličtiny, které můžeme najít ve známých slovnících jako Longman, Collins, MacMillan, Webster se někdy liší. V této souvislosti je možno se zmínit o tom, že se odborníci nejsou schopni se shodnout kolik vlastně má Země planet - 8, 9, či 10? Jak bychom mohli očekávat, že se shodnou na znění definic?

Definiční slovník bude mít formu anglicko-českou, to znamená, že bude obsahovat anglický termín, anglickou definici, český termín a českou definici.

V současné době máme zhruba 2000 definic ze 14 specializací AČR, které prošly první fází revidování. V průběhu roku 2004 projdou další fázi připomínkování a připravíme je v definitivní podobě k použití prostřednictvím OOS. Koncem roku bychom je také chtěli vydat v tištěné formě pro potřeby Univerzity obrany. Definice budou řazeny podle jednotlivých specializací.

Pokud bychom měli závěrem zhodnotit přínos projektu obranného výzkumu Terminologie I, můžeme říci, že projekt vznikl za úsilí mnoha desítek lidí z AČR i civilních složek a měl by zachycovat reprezentativní vzorek moderní používané vojenské slovní zásoby i v definiční podobě.

Samozřejmě, že při tak rozsáhlém souboru se mohou vyskytnout termíny a definice, které jsou diskutabilní, problematické i chybné, termíny, které jsou příliš specifické nebo na druhé straně se tam nevyskytují některé termíny, které by tam měly být obsaženy. V každém pří-

padě jsou oba slovníky i připravený soubor definic poměrně rozsáhlým rozšířením stávající škály vojenských terminologických publikací, které jsou v současné době k dispozici. Jsme přesvědčeni, že pracovníci všech složek AČR, kteří budou potřebovat při své práci anglicko-český (česko-anglický) slovník, v našem slovníku najdou nejeden termín, který nikde jinde nenašli.

Chtěl bych ještě zdůraznit, že OOS zabezpečil převedení všech produktů, které jsme vytvořili v rámci projektu do prostředí Multiterm.

Zhodnocení a závěr

Slovníky měly ohlas i mimo resort ministerstva obrany (např. z ministerstva vnitra) a projevil o ně zájem při své návštěvě Ústavu jazykové přípravy Vojenské akademie britský vojenský přidělenec pan *David Wynne Davies* a při osobní návštěvě také vojenský přidělenec Slovenské republiky plukovník *Michal Fulier*, který reagoval na článek s touto tematikou v A-reportu 8/2003.

Po vstupu České republiky do NATO je terminologický program velmi důležitý, protože usiluje o jednotné chápání termínů napříč všemi armádami NATO. Je nezbytné, aby se do tohoto programu zapojila i Armáda České republiky.

Armáda České republiky prochází v současné době podstatnými změnami, dochází ke změnám priorit, k redukci početního stavu armády a tyto procesy zasáhly v minulém roce podstatně i tým pracující na tomto úkolu. Výrazně se rovněž zmenší i cílová skupina lidí, pro které je tento projekt určen. Nicméně Česká republika zůstává členem NATO a AČR bude nadále pracovat s dokumenty, které jsou v angličtině, bude dále spolupracovat s orgány velení NATO, s jednotkami členských států v oblasti pozemního vojska i letectva, i když možná v početně omezenějším rozsahu. Na druhé straně se zvýší zapojení AČR do akcí vyžadujících rychlé reagování na situaci ve světě, kde budou hrát významnou roli nejmodernější komunikační, informační a datové systémy velení a řízení i další prvky moderního vedení boje. Doufáme, že výsledné produkty našeho projektu najdou uplatnění i v těchto nových podmínkách.

Ve svém výsledném efektu zpracované slovníky a definice přispějí k zajištění kompatibility Armády České republiky s ozbrojenými silami, organizacemi a institucemi NATO a EU.

V rámci projektu jsme vytvořili Anglicko-český vojenský terminologický slovník ve verzi 2002 a 2003 a Česko-anglický vojenský terminologický slovník 2003. V současné době máme rozpracován definiční slovník, který má 2000 definic a který dokončíme v definitivní revizované podobě v roce 2004. Slovníky vyšly (vyjdou) v tištěné formě na VA a pro potřeby OOS, jsou umístěny na webových stránkách, které spravuje OOS, a mohou být využívány širokou vojenskou veřejností. Anglicko-český slovník je také na webových stránkách Vojenské akademie v Brně.

Na konec bych chtěl ještě jednou poděkovat všem, kteří nám byli celou dobu řešením projektu nápomocni a na slovnících se podíleli.

Literatura:

Vojenský anglicko-český takticko-technický slovník. Škol-51-23. Praha: MNO, 1960.

Malý česko-anglický vojenský technický slovník. Škol-51-59. Praha: MNO, 1964.

Anglicko-česká a česko-anglická jazyková příručka NATO. Praha: Artos, 1998.

Sborník aktuální anglicko-české vojensko-školské terminologie. S-1668. VA v Brně, OdSPT, 2002.

Anglicko-český vojenský terminologický slovník. 1. díl A-L, 2. díl M-Z. S-1902. VA v Brně, 2002.

Manuál pro příslušníky AČR v zahraničí. Praha: Avis, 2003.

Česko-anglický vojenský terminologický slovník. 1. díl A-O, 2. díl P-Z. Praha: OOS-MO, 2003.